

ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ДО МУЗИЧНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В статье анализируется реальное состояние подготовленности студентов педвузов к музыкально-просветительской деятельности. Теоретически разработанная модель основывается на концепции личностно ориентированного подхода к подготовке будущих учителей музыки. Представлена процедура внедрения данной деятельности в современную практику обучения.

Ключевые слова: музыкально-просветительская деятельность (МПД), теоретическая модель, информационно-практическая система, педагогические условия, структурные компоненты.

The article analyzes the real state of preparedness of students Technicalities prosvitntskoyi to musical activities. The theoretical model based on the concept of personality oriented approach to training future music teachers. A procedure for the implementation of activities in the current practice of teaching.

Keywords: musical and educational activities (MPD), a theoretical model, information - active system, pedagogical conditions, structural components.

У сучасних умовах динамізму соціокультурного функціонування музичного мистецтва, надмірного впливу музики масових жанрів спостерігається відторгнення молоді від “висот музичної культури, для засвоєння котрих необхідні певні духовні зусилля” [6,с.330]. Однією із причин ситуації, що склалася у сфері музичного життя, є наявність глибокої соціальної суперечності між могутнім виховним потенціалом мистецтва і якістю роботи щодо поширення скарбів художньої культури. Зважаючи на це, вагомого значення набуває підготовка кваліфікованих спеціалістів, покликаних здійснювати музично-просвітницьку роботу, поширювати високохудожні зразки мистецтва, активно впливати на формування музично-естетичного досвіду учнівської молоді.

Значущість музично-просвітницької діяльності як атрибута духовної культури і водночас феномена професійної підготовки майбутніх учителів зумовлюється необхідністю культуротворчого розвитку особистості студента, розширення його кругозору, ерудиції, формування вибіркового ставлення до явищ мистецького життя. Адже сучасна школа потребує педагога – вихователя – організатора дозвілля молоді, який має готувати культурно-просвітницьке середовище для широкого сприйняття музичного мистецтва. При цьому неухильно зростає роль особистісних професійно значущих якостей, переконань майбутнього учителя, які разом із сукупними знаннями, уміннями, навичками уособлюють гідного носія музичної культури.

Питання фахової підготовки майбутнього вчителя музики досліджувались О.Апраксіною, Л.Арчажніковою, М.Карауловським, З.Квасницею, Г.Падалкою, О.Рудницькою, О.Щолоковою та ін.

Значним внеском в теорію та практику підготовки майбутніх учителів до організації музично-просвітницької діяльності стали праці, які розкривають специфіку усної пропаганди як педагогічного процесу та її особливості й закономірності (В.Андрєєв, Н.Афонін, Б.Бадмаєв, Л.Жарков, М.Зеленецький, І.Зимня, О.Леонтьєв, В.Петрушин та ін.). Навчально-методичний аспект підготовки просвітницьких кадрів знайшов досить повне висвітлення в публікаціях Л.Введенської, С.Козлова та ін. Специфіка підготовки майбутніх вчителів до музично-просвітницької діяльності розглядається у дослідженнях І.Полякової, О.Халікової, Е.Скуратової.

У численних працях висвітлено різні аспекти феномена музично-просвітницької діяльності: вагомість музики як засобу художнього спілкування з аудиторією (М.Каган), формування музично-просвітницького інтересу (Т.Жданова), розвиток ораторської

майстерності (Є.Ножин, Н.Бабич), особливості проведення позакласної музично-виховної роботи в школі (О.Апраксина, Л.Дмитрієва, Н.Черноіваненко та ін.).

З урахуванням їх позицій в статті проаналізовано стан підготовленості студентів педвузу до музично - просвітницької діяльності та представлена теоретична модель підготовки до даної діяльності.

Метод моделювання отримав широке розповсюдження в різних сферах науки, включаючи дослідження в педагогіці, психології, естетиці. Йому присвячені цікаві й вагомні праці С.Архангельського, В.Афанасьєва, С.Баранова, А.Капської, В.Сластьоніна та ін.

Загальне поняття моделі визначається сучасною наукою як спосіб відтворення тієї чи іншої складної системи за допомогою більш простої системи [1,с.360]. С.Баранов, В.Сластьонін під моделюванням у педагогіці розуміють матеріальне і уявне імітування реально існуючої педагогічної системи шляхом створення спеціальних аналогів (моделей), у яких відтворюються принципи організації і функціонування цієї системи” [2,с.25]. Тобто метод моделювання зумовлюється побудовою спеціальної моделі, де із різноманітних властивостей і якостей об’єкта досліджується лише деяка допоміжна система, що цікавить дослідника. Саме це дає нагоду проникнути в сутність явищ, що вивчаються, чітко та ясно сформулювати ту чи іншу концепцію.

Створення моделі підготовки студентів до МПД як в урочний, так і в позаурочний час, що є неодмінним компонентом виховного процесу у школі в цілому, потребує врахування рекомендацій А.Капської, яка стверджує, що “моделювання виховного процесу (проектування ситуацій, способів діяльності у цих ситуаціях, реалізація певного змісту виховання через оптимальні форми діяльності вихованців тощо), дозволяє заздалегідь прогнозувати перетворення, синтезування знань вихованців, їх умінь, природних здібностей та використання цих чинників під час вирішення виховних цілей” [4,с.92]. Отже, модель виховного процесу можна розглядати як систему факторів, що сприяє саморозвитку, самовдосконаленню та самореалізації особистості у взаємодії з факторами соціального та психолого-педагогічного впливу на конкретну особистість.

Спираючись на педагогічний досвід моделювання діяльності вчителя (праці Д.Баран, О.Коробко, О.Рудницької та ін.), а також враховуючи структуру МПД (музично-просвітницька діяльність), була розроблена модель підготовки майбутніх учителів музики до МПД в школі. Її побудова передбачала створення організаційно-методичної структури навчання з виділенням таких вагомних компонентів: цілі, завдання, форми та методи педагогічної роботи, особистісні якості майбутнього вчителя, головні елементи взаємодії у системі викладач - студент.

При визначенні цілей підготовки майбутніх учителів музики до МПД слід перш за все враховувати ті цілі, які ставлять перед собою системи більш високого рівня, зокрема ті, що виствітлені у національній доктрині розвитку освіти України. В ній, зокрема, зазначено, що створення умов для "розвитку і самореалізації кожної особистості" є головною метою української системи освіти, а підготовка педагогічних працівників - центральним завданням модернізації освіти, провідним принципом державної освітньої політики [5,с.2-4]. Тому формування особистості майбутнього фахівця, підготовка його до спілкування з аудиторією школярів (їх батьками, громадськістю) та розвиток педагогічної культури майбутнього вчителя-просвітника є важливими цільовими орієнтирами.

Завдання підготовки майбутніх вчителів музики пов'язані з виявленням найбільш суттєвих компонентів: позитивного мотиваційного ставлення до МПД, становленням інформаційно-діяльній системи, що сприяє свідомому й цілеспрямованому засвоєнню знань і ораторських умінь, а також самооцінки власної сутності як особистості й вчителя.

Мотиви впливають на спрямованість особистості, її відношення до тієї чи іншої роботи. В розробленій моделі підготовки студентів спеціальності «Музичне мистецтво» мотиваційний компонент представлений єдністю особистісно-ідейної, педагогічно - просвітницької; пізнавальної спрямованості.

Особистісно-ідейна спрямованість передбачає розуміння майбутнім вчителем мети, соціальної значущості МПД в духовному розвитку особистості, необхідності організації і проведення музично-просвітницької роботи з молодшими школярами, їх батьками,

громадськістю.

Педагогіко-просвітницька спрямованість включає усвідомлення завдань проведення МПД з молодшими школярами, їх батьками, громадськістю; потребу та інтерес до даного виду діяльності в поєднанні з активною поведінкою особистості; наявність естетично-ціннісних орієнтирів; залучення початківців до скарбів музичного мистецтва тощо.

Пізнавальна спрямованість зумовлюється активним потягом до знань, до самовдосконалення, потребою у розширенні власного кругозору, підвищенні музично-естетичної ерудиції.

Наступні завдання моделі підготовки студентів до МПД передбачали розробку педагогічних умов, необхідних для цілеспрямованої організації пізнавальної діяльності – інформаційно-діяльній системі.

Процес вивчення суспільних, психолого-педагогічних, музично-теоретичних дисциплін і оволодіння практичними навичками гри на музичних інструментах передбачає отримання достатнього обсягу загальноестетичних і спеціальних знань. Тому інформаційно-діяльній підсистема моделі підготовки майбутніх вчителів до МПД була спрямована не на розширення цих знань, а на систематизацію та музично-просвітницьку спрямованість. Процес навчання, в ході якого змінюються “знання” суб’єкта є виявленням інтелектуальної комунікації, яка ґрунтується на раціональному рівні сприйняття й переробки інформації. Педагогічні дії, спрямовуючись на інтелект студентів у підготовці до МПД, неодмінно передбачають формування ораторської майстерності, основою якої є уміння усного виступу перед аудиторією у доступній, переконливій та яскравій формі. Важливими ораторськими навичками є: логічність мислення, аргументованість й доказовість повідомлення, відбір та уміла композиція фактичного й теоретичного матеріалу, правильність загальноповедінкової та мовної реакції тощо. Означеними вміннями повинен володіти кожен, хто користується словом як засобом поширення знань та переконань.

Слід підкреслити, що розумова діяльність вчителя-просвітника передбачає ясність, глибину і змістовність музично-просвітницького повідомлення, завжди викликає зворотну дію, яка визначається сумісною розумовою діяльністю вчителя і слухачів. Окрім того, донесення в повному об’ємі змісту музично-просвітницького повідомлення до школярів (батьків, громадськості), повністю виключає його нейтральність, тому що “це завжди переконаний, активний вплив на слухача” [3,с.35]. Це положення є вагомим чинником навчально-виховної підготовки студентів до здійснення МПД, оскільки переконання впливає не лише на розум, але й на почуття.

Раціональні та емоційні процеси тісно пов’язані з активізацією вольових зусиль суб’єкта. Для того, щоб інформація була належним чином сприйнята, вона повинна мати певну значущість і цінність, оскільки без зацікавленості індивіда в предметі інформації педагогічний вплив залишається неефективним. Результативність педагогічної роботи з підготовки студентів до МПД зумовлюється насамперед тим, наскільки її впливи активізують внутрішні сили й потенції особистості, сприяють реалізації здатності індивіду до самостійних зовнішніх дій (з об’єктом) і внутрішніх дій (із самим собою). Саме тоді, коли відбувається взаємоперехід одних дій в інші, розширюються межі активності особистості, досягається вихований розвиваючий ефект.

Ця теза є підґрунтям для розгляду процесу і результату підготовки майбутніх фахівців до МПД, в ході якої проявляється різнобічна реалізація творчого потенціалу суб’єкта. Зважаючи на професійну орієнтацію дослідження МПД у контексті підготовки майбутніх спеціалістів, доцільно виділити три шари творчого здійснення музичного просвітництва: предметно-змістовий (інтерпретація твору), особистісно-смісловий (пізнання суб’єктом самого себе за допомогою мистецьких вражень) та практично-перетворювальний (усвідомлення реципієнтами власного практичного досвіду МПД та оволодіння методичними прийомами його застосування у процесі музично-просвітницької роботи в школі). Лише їх взаємозв’язок дає змогу досягти якісно нового результату у формуванні особистості засобами музики та підняти професійно-просвітницьку підготовку майбутнього вчителя на вищий щабель розвитку.

Однак, завдання комплексного залучення молоді до мистецтва, вимоги підвищення

кваліфікації майбутнього вчителя, розвитку його духовної культури й професійної майстерності спричиняють необхідність створення умов, за якими усі види контактів студентів з музикою, усі засоби музичного пізнання спрямовують на розвиток особистісних якостей та здобуття відповідних педагогічних умінь. Окрім того, зміст історико-філософських, психолого-педагогічних дисциплін загалом забезпечує загальну соціально-гносеологічну установку на формування світоглядної позиції, національної самосвідомості студентів, усвідомленого включення особистісних психолого-педагогічних механізмів необхідних для здійснення педагогічної дії тощо. Оскільки, МПД – цілісна складна система, в підготовці студентів повинні брати участь усі ланки навчально-виховного процесу. Звідси стає зрозумілою необхідність узгодження таких форм роботи: аудиторне викладання суспільних, психолого-педагогічних та музично-теоретичних дисциплін, спецкурси, що сприяють опануванню студентами потрібних знань, розширенню їх мистецького кругозору, музичної ерудиції; педагогічна практика, де майбутній учитель може зробити апробацію та вдосконалити свою підготовку до МПД з школярами, їх батьками, громадськістю (організація шкільних свят, підготовка лекцій-концертів, диспутів, музично-театральних композицій тощо); інструментально-просвітницька практика, позааудиторна діяльність студентів – участь у самодіяльних художніх колективах і клубах, котра створює передумови для самостійної активізації МПД студентів.

Передача інформації в навчально-виховному процесі підготовки студентів до МПД визначається об'єктивними й суб'єктивними факторами. В їх визначенні ми спиралися на діалектичний зв'язок “внутрішніх” і “зовнішніх” чинників художнього розвитку (за М.Бахтіним). До суб'єктивного фактора, що виникає в умовах навчання, належить особистісний досвід отримувача, який впливає на розуміння та сприйняття інформації. Тому інформаційне повідомлення необхідно адаптувати стосовно можливостей реципієнта, з обов'язковим врахуванням його досвіду, знань, умінь, рівня культури. Такий підхід щодо співвіднесення навчальної інформації з наявним досвідом суб'єкта є досить актуальним для МПД, оскільки уявлення про особливості характеру слухачів, об'єму їх знань, кола інтересів і мотивів поведінки забезпечують оптимальний спосіб спілкування в процесі проведення музично-просвітницьких заходів.

Об'єктивний чинник, що виконує роль зовнішнього функціонування системи підготовки студентів до МПД представлений соціально-зумовленими якостями і властивостями особистості, набутими в процесі духовно-практичної діяльності. Таким чином, головними чинниками підготовки студентів до МПД виступають: конкретне соціальне середовище (макро- і мікро-) та особливості індивідуально-духовної організації суб'єкту.

Стосовно викладених міркувань ми дійшли висновку, що необхідними педагогічними умовами здійснення процесу підготовки студентів до МПД є такі:

- здійснення міжпредметних зв'язків;
- створення атмосфери психологічного контакту між просвітителем та аудиторією;
- індивідуальний підхід до студентів з врахуванням їх загальноестетичного досвіду, музичної підготовки, освіченості;
- творчий характер самостійної МПД.

За умови здійснення теоретичних й практичних занять зі студентами кожна із вказаних вище форм навчально-виховної роботи є перспективною щодо вирішення завдань підготовки до музично-просвітницької діяльності, реалізації її етапів, показниками яких є рівень сформованості просвітницької спрямованості студентів, їх системних знань, комунікативних умінь та самооцінок. Звичайно, поза єдністю розвитку інтелекту та емоційно-вольової сфери майбутнього учителя музики, вони не можуть забезпечити потрібний педагогічний результат. Саме комплексний підхід до організації усіх форм навчально-виховного процесу, врахування різних аспектів самостійної й творчої активності студентів створює необхідні ситуації для формування їхньої вербально-музичної культури, спрямованої на збагачення професійно-педагогічної підготовки.

Література

1. Афанасьев В.Г. Научное управление обществом / В.Г. Афанасьев - М.: Политиздат, 1973.- 392с.
2. Баранов С.П. Педагогика: учебное пособие [для студ. пед. ин-тов по спец. “Педагогика и методика нач. обучения”] / С.П.Баранов, В.А.Сластенин: 2-е изд. доп. – М.: Просвещение, 1986. – 336с.
3. Зимняя И.А. Психологические основы лекционной пропаганды / Зимняя И.А.- М.: Знание, 1981. – 63с.
4. Капська А.Й. Основні закономірності художньо-естетичного виховання учнівської молоді / А.Й. Капська // Нові технології вих-ня: зб. наук. статей – К.: ІСДО. – 1995. – С.96-104.
5. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Шкільний світ. - липень, 2001. - С.2-6.
6. Петрушин В.И. Музыкальная психология: учебное пособие [для студентов средних и высших учебных заведений] / В.И. Петрушин: 2-е изд. испр. и доп. – Москва: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 1997. – 384с.

УДК 372.878:7.071.4

Зайцева А. В.

ЗАКОНОМІРНОСТІ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

В статье определены закономерности, которые являются составляющими методологии формирования художественно-коммуникативной культуры будущего учителя музыки. Автор классифицирует закономерности, на которых базируются явнутренние детерминированные святы объективных явлений формирования данного феномена.

Ключевые слова: *закономерности, внутреннедетерминированные связи, художественно-коммуникативная культура, учитель музыки.*

The article is devoted to the identification of regularities, which are the components of the methodological bases of formation of artistic and communicative culture of the future teacher of music. The author classifies the patterns, which are based on deterministic internal communication objective phenomena of formation of this phenomenon.

Keywords: *patterns, deterministic internal communication, artistic and communicative culture, music teacher.*

Орієнтири вищої освіти нині визначає нова освітня парадигма, спрямована на зміну традиційних поведінкових парадигм, поглиблення гуманістичних стратегій комунікативних відносин викладача і студента. В умовах застосування особистісно-орієнтованого підходу, впровадження гуманістичних пріоритетів, опори на національні засади розвитку освіти особливої значущості набуває створення культурно-освітнього середовища, проектування умов для становлення компетентного і культурного фахівця, соціально й особистісно значущого розвитку його комунікативно-творчого потенціалу. Ефективність формування художньо-комунікативної культури майбутнього вчителя музики значній мірі залежить від виявлення закономірностей цього процесу.

Окреслюючи значення сутності поняття «закономірність», звернемося до тлумачення даної категорії в українському педагогічному словнику за редакцією С.Гончаренко [3]. В ньому закономірності навчання (дидактичні) визначаються як об'єктивні, стійкі й суттєві зв'язки в навчальному процесі, що зумовлюють його ефективність: спрямованість навчання на розв'язання завдань всебічного і гармонійного розвитку особистості учня; зміст освіти закономірно залежить від його завдань, які відображають потреби суспільства, рівень і логіку розвитку науки, реальні навчальні можливості й зовнішні умови навчання; залежність процесу навчання від навчальних можливостей учнів (зовнішніх і внутрішніх), які